

SAZ ŞAİRİ

(bk. ÂŞIK).

SAZ YOLU

Müzehip Şahkulu tarafından XVI. yüzyılda uygulanan, ince uzun, sivri yapraklar şeklinde altınla veya siyah mürekkeple yapılan bezeme tarzı (bk. ŞAHKULU).

SAZKÂR

(سازکار)

Türk müzikisinde bir birleşik makam.

Türk müzikisinin en eski birleşik makamlarından biri olup Seydî ve Kantemiroğlu bunu terkipler arasında sıralar. Sazkâr makamının durağı rast (sol) perdesidir. İnci-çıkıcı bir seyir karakterine sahip olan makam segâh, düğâh-mâye ve rast makam dizilerinin karışık olarak kullanılması ile oluşur. Buna göre sazkar makamının dizileri segâh, uşşak, rast veya acemli rast dizileridir.

Sazkâr makamı dizileri

Sazkâr makamını "iki çeşit mâye makamı ile rast makamının karışık biçimde kullanılması" veya "seyri sırasında sık sık segâhli ve uşşaklı asma kararlar yapılan bir rast makamı" diye ifade etmek mümkündür. Makamı oluşturan her üç dizinin ortak güçlüsü olan nevâ perdesi sazkar makamının da güçlü perdesidir ve bu perde-

Sazkâr makamı seyir örneği

de rast veya büselik çeşniyle yarım karar yapılır (güçlüde büselikli yarım karar acemli rast sebebiyledir).

Sazkâr makamının asma kararları da terkindeki üç makamın asma kararlarıdır. Ancak burada, segâh perdesindeki segâh çeşnili ve düğâh perdesindeki uşşak çeşnili kararların çok önemli olduğu ve sıkça kullanıldığı özellikle belirtilmelidir. Esasen makamı rasttan ayıran ve karakterini sağlayan bu asma kararların önemle kullanılmasıdır. Bunun dışında seyir sırasında ve genellikle yarım karardan sonraki bölümde rast makamında da olduğu gibi yegâh perdesine rast çeşniyle düşülüp bu perdede bir asma karar yapılması âdetidir.

Sazkâr makamında diğer makamlarda olmayıp bu makamın karakteristiklerinden birini teşkil eden bir perde vardır. Bu perde dik büselik (koma bemollü do) sesidir. Ancak bu perde sadece segâh perdesi "üst oya" (broderi) yaptığı zaman çârgâh perdesi yerine kullanılır.

Bu perde bu şartlarda kullanıldığında makama daha hüzünlü ve yumuşak bir nitelik kazandırır. Dik büselik perdesi segâh perdesiyle nevâ perdesi arasında geçit notu olarak kullanılamaz. Çünkü dik büselik ile nevâ perdesi arası falso diye kabul edilen on komalık bir aralık oluşturur. Halbuki segâh ve dik büselik perdeleri arasında bakıye, yani dört komalık bir aralık bulunduğundan bu aralık uyumludur ve kötü bir etki uyandırmaz.

Sazkâr makamını oluşturan üç dizinin hemen bütün sesleri ortaktır. Bunlar pestten tize doğru rast, düğâh, segâh, çârgâh, nevâ, hüseyinî veya dik hisar (segâh dizisi

sebebiyle), eviç yahut acem, gerdâniye, muhayyer, tiz segâh veya tiz büselik ve tiz çârgâhtır. Ancak makamın karakteristiği fazla tizlere çıkmaya uygun değildir.

Rast makamı gibi pest taraftan yegâh perdesine rast çeşniyle düşülerek genişleyen sazkar makamının yeden perdesi, yine rast makamında olduğu gibi portenin birinci aralığındaki irak (bakiye diyezli fa) perdesidir. Donanımına rast gibi si için koma bemollü, fa için bakıye diyezi yazılır, gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir.

Sazkâr makamının seyrine terkindeki üç diziden biriyle başlanır ve birinden diğerine geçilerek dolaşılır. Bu arada gerekli asma kararlar ve önemleri sebebiyle bilhassa segâhta segâhli, düğâhta uşşaklı kalışlar sıkça yapılır. Segâh perdesinin üst oya yaptığı durumlarda dik büselik perdesi de kullanılır. Güçlü nevâ perdesinde rastlı veya büselikli yarım karar yapılıp yine dizilerde karışık gezinildikten sonra rast perdesinde rast dizi ve çeşniyle tam karar yapılır.

Mûsî'nin darbeyn, Kantemiroğlu'nun hâvî, Gavsî Baykara'nın devr-i kebir usulündeki peşrevleri; Gavsî Baykara'nın saz semâisi; Tab'î Mustafa Efendi'nin zencir usulünde, "Hemîşe dilde sühan elde saz kârımdır", İlyâ'nın remel usulünde, "Bir dil olıcak ol şeh-i hüsnün dîvânesi" mısraıyla başlayan besteleri; Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin, "Biyâ ki kaddî tû der-bâğ-ı can nihâl-i menest" mısraıyla başlayan yürük semâisiyle İlyâ'nın, "Nice bir bülbül-i nâlân gibi feryâd edeyim" mısraıyla başlayan aksak semâisi, Kanûnî Hacı Ârif Bey'in aksak usulünde, "Seninle neş'e-yâbım ben" mısraıyla başlayan şarkısı bu makamın örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *Matla'*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3459, vr. 15^b, 33^a; Kantemiroğlu, *Kitâbü İlmî'l-mûsikî alâ vecih'l-hurûfât: Mûsikîyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlmînin Kitâbı* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2001, I, 150-151; Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 60-61; Hâşim Bey, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 23; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933, I, 195-196; Rauf Yekta, *Türk Musi-*

kisi, s. 77; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Müsikişi Nazariyatı Dersleri* (haz. Ortur Akdoğu), Ankara 1991, s. 216; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Müsikişi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 461-465.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

SCHAADE, Arthur
(1883-1952)

Alman şarkiyatçısı.

Arthur
Schaade

Almanya'nın Thorn şehrinde doğdu. Liseyi bitirdikten sonra üniversite eğitimi için Münih, Leipzig ve Berlin'e giderek Arapça, Farsça ve Türkçe tahsil etti. Leipzig Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Kürsüsü'nün başkanı olan August Fischer'in yanında klasik Arap edebiyatına yöneldi; ayrıca modern Arapça'daki lehçeler ve diğer Sâmî dilleriyle de ilgilendi. Leipzig'de Fischer'in gözetiminde hazırladığı Arap edebiyatı alanındaki teziyle doktor unvanını aldı (1908). 1906-1910 yılları arasında Leiden Üniversitesi'nde Arap edebiyatı dersleri verdi ve aynı dönemde *The Encyclopaedia of Islam*'ın yayın kurulunda yer aldı. Üniversitenin hocalarından Snouck Hurgronje ve Theodorus Willem Juynboll gibi şarkiyatçılarla temas kurarak İslâmî ilimler, özellikle fıkıh alanında bilgilerinin ilerletti; bu arada Juynboll'un Şâfiî fıkıhına dair el kitabını Almanca'ya çevirdi. Ardından Almanya'ya dönerek Breslau'da Franz Praetorius'un yanında hazırladığı tezle doçent oldu (1911).

1913'te Mısır'a gitti ve I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar Kahire'de Hidviyye Kütüphanesi'nin müdürlüğünü yaptı. 1917'de askere alındı ve mütercim-tercüman subay kadrosunda General Falkenhayn'ın maiyetine girdi. Görevli olarak Filistin, Suriye ve Anadolu'yu gezdi; bu sırada Türkçe ile yakından ilgilendi. 1918'de Hellmut Ritter'le birlikte gittiği Nablus'ta Sâmîrîler'in İbrânîce'yi telaffuz şekillerine dair araştırmalarda bulundu. Almanya'ya döndüğünde önce Breslau'da Akkadca üzerine çalıştı, daha sonra 1919'dan emekliye ayrıldığı 1951 yılına kadar Hamburg Üniversitesi'nde Sâmî dilleri profesörlüğü yaptı. *The Encyclopaedia of Islam*'ın Almanca neşrinin idare etti (1924-1926) ve Mısır'da Kral I. Fuâd Üniversitesi'nde Sâmî dilleri dersleri verdi (1930-1934). 1951'de İstanbul'da toplanan XXII. Şarkiyatçılar Kongresi'ne katıldı ve Arapça'nın Güney Arabistan lehçeleriyle ilgili bir tebliğ sundu. 22 Ekim 1952 tarihinde zatürreden öldü.

Modern Arapça'yı çeşitli lehçeleriyle ve klasik Arapça'yı bütün özellikleriyle bilen

Schaade, başta Süryânîce olmak üzere diğer Sâmî dilleriyle ve daha çok fonetikleriyle de ilgilenmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe'den başka İngilizce, Fransızca, modern İbrânîce, İtalyanca, İspanyolca, Hollandaca ve Rusça biliyordu. Pozitivist bir yapıya sahipti. Spekülasyonlarla uğraşmak yerine sağlam bilgileri itina ile ifade etme yolunu seçen ve teliften ziyade öğretime ve öğrencilerine önem veren bir ilim adamıydı. Özellikle Arap edebiyatındaki ifadelerle Almanca karşılıklar bulma konusundaki başarısı dikkat çekicidir.

Eserleri. 1. *Die Kommentare des Suhaili und des Abū Darr zu den Uḫud Gedichten in der Sira des Ibn Hišām* (ed. Wüstenfeld I, 611-638). *Nach den Handschriften zu Berlin, Straßburg, Paris und Leipzig* (Leipzig 1920). Doktora tezi olup İbn Hişâm'ın *Sîretü'n-nebeviyye*'sine şerh yazan Endülüslü âlimler Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî ile Ebû Zer el-Huşenî'nin Uhud şiirleri yorumları hakkındadır ve Paul Brönnle'nin her iki şârihin Bedir şiirleri yorumları üzerine hazırladığı doktora tezinin (*Die Commentatoren des Ibn Ishāk und ihre Scholien*, Halle 1895) tamamlayıcısı niteliğindedir. **2.** *Sibawaihi's Lautlehre* (Leiden 1911). Sibeveyhi'nin fonetiği konusundaki doçentlik tezidir. Ayrıca Theodorus Willem Juynboll'un Şâfiî fıkıhına dair Hollandaca yazdığı el kitabını *Handbuch des islamischen Gesetzes nach der Lehre der schâfi'istischen Schule* adıyla Almanca'ya tercüme etmiştir (Leiden-Leipzig 1910).

Schaade'nin başlıca makaleleri de şunlardır: "Kritische Bemerkungen zu A. Cour's Ausgabe und Übersetzung einiger Gedichte des Ibn Zaidun" (*Isl.*, XIII [1923], s. 180-189); "Moderne Regungen in der 'irakischen Kunstdichtung der Gegenwart" (*OLZ*, XXIX [1926], s. 865-872); "Attributive, apportionelle und anknüpfende Relativsätze im Arabischen und Syrischen" (*Islamica*, II [1926], s. 498-504); "Der Vokalismus der arabischen Fremdwörter im osmanischen

Türkisch" (*Festschrift Meinhof*, Hamburg 1927, s. 449-460); "Zwei Studien über das grammatische Geschlecht im Semitischen" (*Zeitschrift für Semitistik*, 5 [Leipzig 1927], s. 185-194); "Ahmed Taimur Paşa und die arabische Renaissance" (*OLZ*, XXXIII [1930], s. 854-859); "Zur Herkunft und Urform einiger Abu Nuwas-Geschichten in Tausendundeiner Nacht" (*ZDMG*, LXXXVIII [1934], s. 259-276); "Weiteres zu Abu Nuwas in 1001 Nacht" (*ZDMG*, XC [1936], s. 602-615). Müellifin ayrıca *The Encyclopaedia of Islam*'da ağırlıklı olarak Arap dili ve edebiyatına dair kırk beş maddesiyle çeşitli dergilerde çok sayıda kitap tanıtım-tenkit yazısı bulunmaktadır (eserlerinin tam listesi için bk. Dietrich, s. 73-74; *Bibliographie der Deutschsprachigen*, XVII, 298-299; XIX, 519).

BİBLİYOGRAFYA :

J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 310, 326; Necib el-Akiki, *el-Müştetşikün*, Kahire 1980, II, 448-449; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVII, 298-299; XIX, 519; A. Dietrich, "Arthur Schaade (1883-1952)", *Isl.*, XXXI/1 (1953), s. 69-75; Zeki Velidi Togan, "Arthur Schaade (1883-1952)", *İTED*, 1/1-4 (1953), s. 183-184; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, IV, 3-4.

MEHMET SUAT MERTOĞLU

SCHACHT, Joseph
(1902-1969)

İslâm hukuku araştırmalarıyla tanınan şarkiyatçı.

15 Mart 1902'de o zaman Almanya'nın Yukarı Silesia bölgesinde (halen Polonya'da) yer alan Raciborz'da sağır ve dilsizler okulunda öğretmenlik yapan Katolik bir babanın çocuğu olarak dünyaya geldi. 1911-1920 yılları arasında aynı şehirdeki Humanistisches Gymnasium'a devam ederken din dersi için ayrılan saatte ödevlerini erken bitirdiği için -yahudi olmamasına rağmen- İbrânîce derslerine katılmasına izin verildi, böylece Sâmî dilleriyle tanıştı. 1920'de Breslau (Wrocław, Polonya) Üniversitesi'nde teoloji dalında lisans öğrenimine başladı ve Sâmî dillerindeki bilgisini ilerletti. 1922'de Yeni Ahid üzerine yazdığı bir makale ile üniversite ödülü aldı. Buradaki hocalarından Gotthelf Bergsträsser'in teşvikiyle İslâm araştırmalarına ve özellikle İslâm hukuku alanına yöneldi. Hassâf'ın *Kitâbü'l-Hiyel*'ini konu edinen tezini 1923'te tamamlayarak doktor unvanını aldı. Leipzig'de kısa bir süre çalıştıktan sonra 1925'te Freiburg im Breisgau Üniversitesi'ne davet edildi ve burada iki yıl öğretim